

**ASHYOVIIY DALILLARDA MANIY DOG‘
LARINI MAVJUDLIGINI SUD TIBBIY JIHATLARI**

¹Xayrullayev A.P., ¹Soxibov U.F., ²Boymanov F.X., ²Маннанова З.

¹Республика суд тиббий экспертиза илмий амалий маркази Самарқанд филиали

²Самарқанд давлат тиббиёт университети суд тиббиёти кафедраси

Adabiyotlar tahlili inson organizmi to‘qimalari va ajratmalari, maniy dog‘lari bo‘yicha shaxsni identifikatsiyasi masalalarini o‘rganishning dolzarbligi va ahamiyatini ko‘rsatadi. Asosiy va doimiy hal etiluvchi masala bo‘lib jinsiy jinoyatlarda jabrlanuvchilar va ayblanuvchilarning tanasi va kiyimlarida, shuningdek, jinoyat sodir etilgan joydagi turli buyumlarda topilishi mumkin bo‘lgan maniy dog‘lari sud tibbiy amaliyotida ashyoviy dalillar hisoblanadi [1,5,7]. Maniy, boshqa organizm ajralmalari kabi, guruhiiy xususiyatlariga ega va har bir shaxsning maniyi guruhiiy mansubligi, uning qon guruhiga mos keladi. Ba’zi insonlarda maniy va boshqa ajralmalarda guruhiiy xususiyatlari kuchsiz ifodalangan, bu esa olingan natijalarni baholashda hisobga olinadi [2,4,6]. Sud tibbiy ekspertlar va sud-tergov organlarini ayollarning hayotligida va o‘lgandan so‘ng ularning jinsiy a’zosida, ya’ni qinda spermatozoidlarning saqlanish muddati qiziqtiradi. Schoysman va uning hammualliflari jinsiy aloqadan so‘ng 24 soat o‘tgach bachadon bo‘ynining kanalida harakatchan spermatozoidlarni topilishi, shuningdek oqar suvda 5⁰Sda 8 sutka suvda qolib ketgan murdaning bachadon bo‘ynining kanalida spermatozoidlarni topishgan holatlarni qayd etishgan. Turli xil tashqi omillar ta’sirlariga uchragan ashyoviy dalillardagi maniy dog‘larini tekshirishda, shuningdek, uzoq muddatli dog‘larda maniyning guruhiiy mansubligini aniqlab bo‘lmaydi, ya’ni agglyutinogenlarning uzoq muddatli ashyoviy dalillarni maniy dog‘larida yomon saqlanishligiga bog‘liqdir [8,9,].

So‘nggi vaqtlarda ashyoviy dalillarni sud-tibbiy ekspertizasi amaliyotida fitagglyutininlarni qo‘llash bilan dog‘larda maniyning mavjudligini va uning guruhiiy mansubligini aniqlash uchun fitagglyutininlardan foydalanilmoqda [3,10]. Jinsiy jinoyatlardan namunalarni tekshirish bilan bog‘liq identifikatsiya ishlari (surtmalar, qin ajralmali tamponlar, jinsiy olatni surtmalari), qin epiteliya va spermatozoidlarining mavjudligi, kimga tegishligini aniqlash, odatda murakkab ekspertiza vazifasi bo‘lib,

yechimning muvaffaqiyati bir qator omillarga bog'liq bo'lib shaxs identifikatsiyalashning klassik usullari sitomorfologik belgilar va guruhiiy mansublikni qiyosiy tahlil qilishga asoslangan, ular identifikatsiya qilish imkoniyatlari chegarasiga ega.

Tadqiqotning maqsadi ashyoviy dalillarda maniyni tekshirishda eng samarali laboratoriya usullarini qayd etish, ashyoviy dalillarni sud-tibbiy ekspertizadan o'tkazishning zamonaviy imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat.

Tadqiqot materiali va usullari.

Tadqiqotda Respublika sud-tibbiy ekspertiza ilmiy amaliy markazi Samarqand filiali sud biologiya bo'limining 2022–2026 yillardagi arxiv materiallarini retrospektiv o'rganish tahlil natijalari keltirilgan. Ma'lumotlari bo'yicha dog'larda maniy mavjudligini aniqlashda olingan musbat natijalar baholandi. Sud-tibbiy laboratoriyada so'nggi 5 yil ichida dog'lardagi maniyning mavjudligini aniqlash bo'yicha tadqiqotda 687 ta ob'ektlarda o'tkazilgan.

Tadqiqotda suyuq qon guruhini aniqlashda Shiff usuli, dog'larda maniy mavjudligini aniqlashda Papanikolau va uning modifikatsiyasi usuli, Pappengeyma va uning modifikatsiyasi usuli, Koren - Stokkis, Shorr, Baekki, Diff-Quik va A.K.Seropyan usullaridan, shuningdek maniy dog'larida AV0 antigenlarini aniqlash uchun agglyutinlar absorbsiyasi miqdoriy modifikatsiyasi va absorbsiya-elyusiya usullaridan foydalanildi. Mikronamunalar LEICA F9-4000 yorug'lik mikroskopi ostida o'rganildi va mikrotasvirlar olindi. Shuningdek «AVAcad r30» testi yordamida PSA (prostata-spesifik antigen) mavjudligini aniqlash immunoxromatografik usuli qo'llaniladi.

Tadqiqot natijalari.

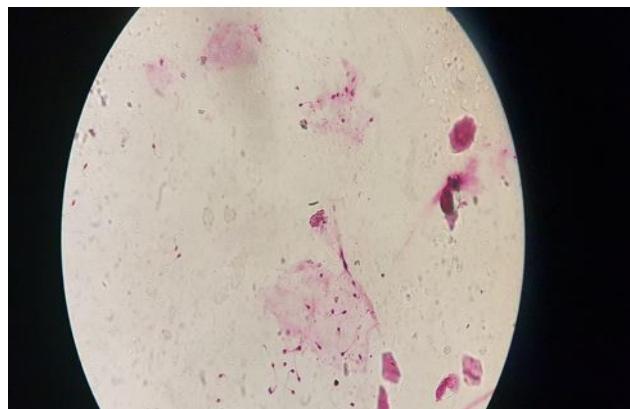
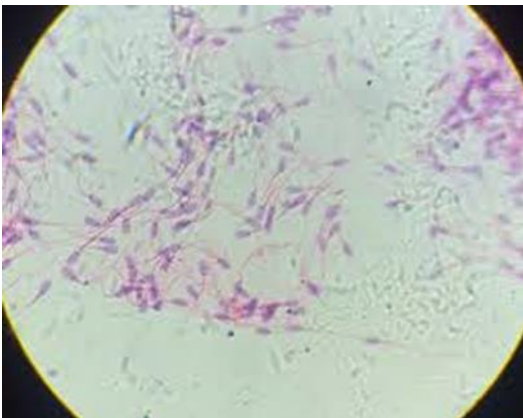
Sud tibbiy amaliyotida ayblanuvchi, gumonlanuvchi erkaklardan maniy namunasini olishda qo'yidagi usuldan foydalaniladi: masturbatsiya va orqa chiqaruv teshigi orqali prostata bezini ta'sirlash orqali. Jabrlangan ayollardan namunalar olish og'iz bo'shlig'i, qini, orqa chiqaruv teshigidan olingan surtmalarni imkon darajasida tezroq olish kerak, chunki qinda maniy uzoq saqlanmaydi. Ayollar jinsiy yo'llarida 6-7 kungacha spermatozoidlarning saqlanishini, aloqaning birinchi kunidan boshlab, ularning soni keskin pasayishini inobatga olgan holda, qin ajratma moddalari toza dokali tamponga olinadi. "Maniy mavjudligini aniqlashda sitologik preparatlarni bo'yashning asosiy usullari" - bunda maniy mavjudligi aniqlashda ob'ektlarda butun spermatozoidlar

topilganda yoki to'liq saqlanmagan, ammo baribir bosh, bo'yin va dumning boshlang'ich qismidan iborat bo'lganda aniqlangan deb hisoblanadi. Mikroskopik tekshirish oddiy maniy dog'larda odatda spermatozoidlar topiladi.

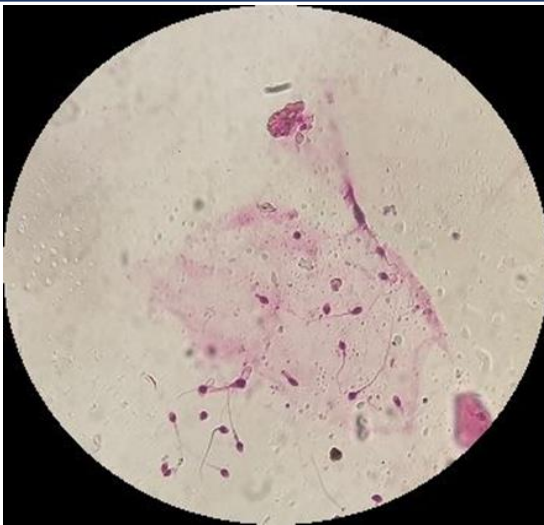
1-rasm Ashyoviy dalillarda spermatazoidlar mavjudligi

Ashyoviy dalillarda maniyning mavjudligi to'g'risida ishonchli xulosa kamida bitta butun spermatozoidni aniqlashga asoslangan. Ashyoviy dalillarni dog'larda Seropyan usuli, Gematoksilin va eozinni, Pappengeyma usuli modifikatsiyasi - Maya-Gryunvalda, Papanikolau va uning modifikatsiyasi usuli, Koren-Stokkis usuli, Baekki usuli, Shorr, Diff-Quik buyash usullari qo'llaniladi. Ushbu usullar sud-tibbiyot ekspertiga bir qator hollarda ijobiy natija olish imkonini beradi, ya'ni surtmalarda spermatozoidlarni bo'laklari ko'rinadi.

2-rasm Qin tamponida spermatozoidlarni mavjudligi

Papanikolau va uning modifikatsiyasi usuli spermatozoidlarni boshchasining akrosomal va postkrosomal sohalarini, sitoplazmatik tomchilarni, o'rta va dumini bo'yash imkonini beradi. Shorr usuli o'zgarmagan hujayralar uchun xuddi shunday sifatli surtmalarni olish imkonini beradi. Surtmalar Diff-Quik usuli yordamida bo'yalganida spermatozoidlar boshchasining kattaligi kattaroq, Papanikolau va uning modifikatsiyasi usuli yoki Shorru usullari yordamida spermatozoidlar bo'yalganiga nisbatan. Ushbu usullarning barchasi bilan akrosomal sohadagi spermatozoidlar boshchasi och ko'k rangga, postkrosomal sohasi esa to'q ko'k rangga bo'yaladi. Spermatozoidning o'rta qismi qizil rangga aylanadi, dumchasi esa ko'k yoki qizg'ish rangga ega bo'ladi. Spermatozoidning o'rta qismi qizil rangga aylanadi, dumchasi esa ko'k yoki qizg'ish rangga ega bo'ladi. Odatda spermatozoidning boshisini orqa va o'rta qismi atrofida joylashgan sitoplazmatik tomchilar Papanikolau usuli yordamida bo'yalganida yashil rangga bo'yaladi. Spermatozoidlarning mavjudligini aniqlashning umume'tirof etilgan morfologik usuli yaroqsiz yoki manfiy natija bo'lib chiqqan hollarda, qushimcha jinsiy bezlar funksiyasini biokimyoviy tahlil qilish tavsiya etiladi, bunda hatto azospermiya, oligozoospermiya kabi sharoitlarda ham qo'llash imkonini beradi. Shunday qilib, eyakulyatsiyadagi sink, limon kislotasi va nordon fosfatazasining tarkibi prostata bezining sekretor funksiyasining ishonchli ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi. Eyakulyatsiyadagi fruktoza darajasi urug' pufagining sekretorlik funksiyasini aks ettiradi. Jinsiy aloqadan keyingi namunalarni tekshirish bilan bog'liq shaxsiy identifikatsiya ishi (surmalar, qin tarkibli tamponlar, jinsiy olatdan olingan surtmalar), qinni epiteliya hujayralari va spermatozoidlarning mavjudligi va o'ziga xosligini aniqlash muvaffaqiyati bir qator omillarga bog'liq.

3.-rasm Papanikolau va uning modifikatsiyasi usuli bo'yicha spermatozoidlarni buyalishi

Shunday qilib, Papanikolau, Shorr tomonidan spermatozoidlarni bo'yashning morfologik usullaridan foydalanish, shuningdek "Diff- Quik" usuli yordamida bo'yash sud-tibbiyot ekspertiga bir qator sabablarga ko'ra surtmalarda faqat spermatozoid bo'laklari ko'rinadigan ba'zi hollarda ijobiy natija olish imkonini beradi. Ta'kidlash joizki aksariyat holatlarda, maniy mavjudligi aniqlanmagani sabablari ifloslanishi (benzin, kerosin, bo'yoq va boshqalar) tashqi omillar ta'siri, dog'larda maniy mavjud emasligidir.

«AVAcad r30» testi yordamida PSA (prostata-spesifik antigen) mavjudligini aniqlash – bu urug' suyuqligida PSAni tez aniqlash uchun immunoxromatografik tahlildir. Maniy ko'rsatkichi past bo'lgan erkaklarda, alohida kasalliklar bilan og'rikan yoki vazektomiya qilingan shaxslarda spermatozoidlar ishlab chiqarilmasligi yoki ularni topish uchun dog'larda yetarli miqdorda bo'lmasligi mumkin. «AVAcad r30» testi yordamida dog'larda maniy mavjudligini tasdiqlashda sud-tibbiy ahamiyatga ega bo'lgan usuldir.

Tadqiqotda 30 daqiqa davomida $+48-52^{\circ}\text{S}$ haroratda ekstraktlar bilan absorbsiyalash sharoitida 3 namunadagi maniylarda A antigeni aniqlandi, bu esa ikkinchi $A_{\beta}(\text{II})$ qon guruhiga ega bo'lgan shaxslarga mansubligini isbotlandi. To'rtta maniy namunasida V antigeni aniqlandi – bu uchinchi $B_{\alpha}(\text{III})$ qon guruhiga ega bo'lgan shaxslarga mansubligi, 3 maniy namunasida A va V antigenlari

aniqlangan bo'lib, bu maniy namunalari to'rtinchi AV₀(IV) qon guruhlariga ega bo'lgan shaxslarga mansubligi va 1ta maniy namunasida 0(N) antigeni aniqlandi, bu maniy namunasi birinchi 0_{αβ}(I) qon guruhiga ega bo'lgan shaxslarga mansubligi isbotlangan. Shunday qilib, absorbsiya-elyusiya va agglyutinlar absorbsiya miqdoriy modifikatsiyasi usuli qo'llash bilan A,V,0(N) antigenlarini aniqlash, maniy qaysi guruhga mansubligini tekshirish, ashyoviy dalillarni o'rganish bo'yicha sud tibbiyoti amaliyotida yanada ishonchli va tanlab olingan usul bo'lib hisoblanadi.

XULOSA

Sud tibbiyoti amaliyotida ilk bor maniy dog'larda spermatozoidlarni morfologik belgilarini Pappengeym, Papanikolau va uning modifikatsiyasi, Shorr, Korena–Stokkis va Baeki buyash usullaridan foydalanish, shuningdek Diff-Quik usullari yordamida bo'yash sud-tibbiyot ekspertiga bir qator sabablarga ko'ra surtmalarda faqat spermatozoid bo'laklari ko'rinadigan ba'zi hollarda ijobiy natija olish imkonini beradi.

Maniy ko'rsatkichi past bo'lgan erkaklarda, alohida kasalliklar bilan og'rikan yoki vazektomiya qilingan shaxslarda spermatozoidlar ishlab chiqarilmasligi yoki ularni topish uchun dog'larda yetarli miqdorda bo'lmasligi, ushbu dog'larda maniy mavjudligini tasdiqlashda «AVAcad r30» testi yordamida prostata-spesifik antigen (PSA) mavjudligini aniqlash sud-tibbiy ahamiyatga ega

To'qimachilik matolarda joylashgan turli muddatlardagi maniy dog'larida guruhviy mansubligini aniqlashda izozardoblar va fitagglyutininlarni qo'llanilishi AV₀ tizimi antigenlarini baholashda asos bo'lgan.

ADABIYOTLAR

1. Барсегянц Л.О., А.Ф. Кинле. Современное состояние судебно-медицинского исследования вещественных доказательств Судебно-медицинская экспертиза. 2008. № 1. С. 27–29.
2. Грибунов О.П. Теоретические основы и при-кладные аспекты раскрытия, расследования и предупреждения преступлений против собственности, совершаемых на транспорте. Монография. Иркутск. ФГКОУ ВО ВСИ МВД РФ. 2016. 360 с.
3. Гуртовая С.В. Состояние и перспективы развития судебно-биологической службы в Российской Федерации. Судебно-медицинская экспертиза. 2001. № 3. С. 17–20.

4. Гуртовая, С.В. К вопросу о судебной биологии в России на современном этапе. Проблемы экспертизы в медицине. Ижевск. 2008. № 2 (30). С. 30–31.
5. Индиаминов С.И, Давранова А.Э, Расулова М.Р. Значение классификаций механических травм органа зрения для решения задач судебно-медицинской экспертизы. Вестник современной клинической медицины. 2022. 15 (6), С. 34-39.
6. Индиаминов С.И, Давранова А.Э. Структура и характер механической травмы глазного яблока и уего придатков Медицинские новости, 2021. С. 61-63
7. Индиаминов С.И, Давранова А.Э. Некоторые аспекты дефектов оказания хирургической помощи. Здобутки клінічної і уекспериментальної медицини, 2017. С. 65-68
8. Кильдеева, Уе.А. К вопросу о взаимоотношениях судебной биологии и molekularной генетики. Проблемы экспертизы в медицине. Ижевск, 2008. № 2 (30). С. 31–33.
9. Конон А.В. Судебно-медицинская экспертиза следов биологического происхождения. Уевразийский Союз Ученых (УСУ). Юридические науки. 2016. № 30. С. 63-64.
10. Томилин, В.В., С.В. Гуртовая. Состояние судебно-биологической службы в Российской Федерации в 1997 году. Судебно-медицинская экспертиза. 1999. № 4. С. 3–5.